Poticanje razvoja zavičajnog identiteta učenika kroz tradicijske vrijednosti i kulturu

Vidović, Mišel

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:511061

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

MUZIČKA AKADEMIJA U PULI

Poticanje razvoja zavičajnog identiteta učenika kroz tradicijske vrijednosti i kulturu

Završni rad

Mišel Vidović

Pula, rujan, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Muzička akademija u Puli

Poticanje razvoja zavičajnog identiteta učenika kroz tradicijske vrijednosti i kulturu

---

Završni rad

Mišel Vidović

JMBAG: 0303047983, redoviti student
Studijski smjer: Glazbena pedagogija
Predmet: Opća pedagogija
Znanstveno područje: Društvene znanosti
Znanstveno polje: Pedagogija
Znanstvena grana: Posebne pedagogije/Glazbena pedagogija

Mentorica: doc. dr. sc. Dijana Drandić

Pula, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani **Mišel Vidović**, kandidat za prvostupnika glazbene pedagogije ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student
Mišel Vidović

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, **Mišel Vidović**, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom

_____

_____

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

_____

Sadržaj

1. UVOD....6
2. OPĆI PODACI O MEĐIMURJU....8
2.1. Zemljopisna i reljefna obilježja Međimurske županije....8
2.2. Grofovi Zrinski u Međimurju....9
2.3. Međimurje poslije Zrinskih do današnjeg dana – bogatstvo prošlih vremena....11
3. STARI ZANATI U MEĐIMURJU....13
3.1. Pletenje cekera – domaća radinost....13
3.2. Ispiranje zlata u Međimurju....17
4. NARODNI OBIČAJI....19
4.1. Badnjak, Božić....19
4.2. Uskrs – vuzem....21
a) Blagoslov jela....21
b) Vuzmenke....24
c) Pisanice....25
d) Blagdanska jela i kolači....27
5. NARODNA NOŠNJA....28
5.1. Narodna nošnja nekad....28
5.2. Narodna nošnja danas....29
6. TRADICIJSKA GLAZBALA I IZVOĐAČI TRADICIJSKE GLAZBE....31
6.1. Cimbal....31
6.2. Tambura Farkašica....32
7. KUD „DR. VINKO ŽGANEC“ – PRIJENOS TRADICIJE I KULTURE NA UČENIKE....33
8. ZAKLJUČAK....36
9. SAŽETAK....38
10. ABSTRACT....38
10. LITERATURA....39
11. POPIS SLIKA....40

1. UVOD

Tradiciju treba shvatiti kao bogatstvo. Iako se pojam tradicija često izjednačuje s običajima, vjerovanjima, narodnom književnošću, glazbom, plesom i likovnim izrazom, ona je važna u odgojno-obrazovnom procesu. Radi povijesnih vrijednosti, očuvanja, poticanja interesa i radoznalosti prema prošlosti, gajenja ispravnog i pozitivnog stava prema nasljeđu, tradicija osigurava očuvanje kulturnog identiteta, narodnog stvaralaštva, te njegovanje i očuvanje zavičajne pripadnosti (Šulentić-Begić, 2015). U suvremenoj pedagogijskoj literaturi, naglasak je na povezivanju s kulturnim identitetom i osjećajem pripadnosti nekoj kulturi. Kako bi kod djece/učenika potaknuli njegovanje i očuvanje zavičajne baštine i tradicijskih vrijednosti potrebno ih je uključiti u različite izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Time utječemo na formiranje ispravnog i pozitivnog stava prema okolini i drugim kulturama. Kulturna je baština dio povijesti svakog naroda, te sadrži brojne elemente i vrijednosti kojima svaki narod čuva i ponosno ističe svoj identitet.

Oživljavanjem folklora sve se više pridaje važnosti činjenici da mladi naraštaji upoznaju s folklorom i tradicijom i njime se aktivno bave, uključujući i izvođače, prigode, funkcije i značenja folklora u različitim kontekstima izvođenja, bilo u u svakodnevnom životu ili u kontekstu običaja i obreda. (Vitez, 2004). Isto tako, važno je osposobiti nastavnike za rad vezan za tradicijsko glazbovanje (ples, pjevanje i sviranje) i običaje, kako bi sudjelovali u procesu izgradnje identiteta svojih učenika usmjerenog prema shvaćanju, prihvaćanju, razumijevanju, poštovanju, vrednovanju vlastite kulture i zavičajnih vrijednosti (Drandić, 2010).

Radi toga je tema mog završnog rada vezana uz moje malo Međimurje, u kojem i sam živim te pokušavam na različite načine poticati taj razvoj te uputiti kolege, prijatelje, obitelj i učenike na vrijednosti koje Međimurje ima. U samom početku rada naglasak je na kulturnoj vrijednosti spomena na grofove Zrinski, koji su obilježili život Međimurja, njihov utjecaj na povijest te na današnju Zrinsku gardu koja „štiti“ grad Čakovec. Kroz upoznavanje sa starim zanatima koji se još njeguju u Međimurju (pletenje cekera i ispiranje zlata), narodne običaje (badnjak, božić, uskrs-vuzem), narodne nošnje te tradicijske instrumente opisat ću ulogu Kulturno – umjetničkog društva Dr. Vinko Žganec. Njihov rad obilježen je zaštitom i interpretacijom tradicijske kulturne baštine,

čuvanjem tradicije kroz folklornu (narodnu, pučku ili tradicijsku) glazbu i ples, koja često usmeno prenosila slušanjem i pamćenjem. Svoje mlade članove ali i učenike u školama u Međimurju uče o bogatstvu posve različitih stilova izvođenja, raznovrsnošću glazbala te kroz svoje probe, edukacije i predavanja pokušaju dočarati i približiti kulturu zavičaja, Međimurja.

2. OPĆI PODACI O MEĐIMURJU

2.1. Zemljopisna i reljefna obilježja Međimurske županije

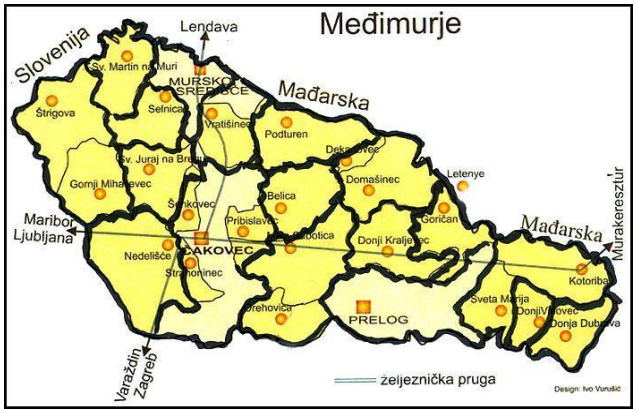
Međimurska županija, nizinsko je područje smješteno na sjeveru Hrvatske. Okružena je na sjeveru rijekom Murom, na jugu rijekom Dravom, dok se na zapadu smjestila granica prema Sloveniji. Osim spomenute Slovenije, Međimurje još graniči i s Mađarskom. Susjedne županije su Varaždinska te Koprivničko-križevačka županija. Zbog specifičnosti geografskog položaja važna je i prometna povezanost koji joj takav položaj pruža, te se smatra „sjevernim vratima Hrvatske“ , ali i ostatka Europe. Međimurska županija ima oblik „trokuta“ te obuhvaća površinu od 729 četvorna kilometra na kojoj živi 112 371 stanovnika. Površinom je najmanja županija, ali je na prvom mjestu po gustoći naseljenosti u Republici Hrvatskoj.

Reljefno, međimurska je županija pretežito nizinski kraj, osim na zapadu, gdje se nalaze tzv. Međimurske gorice te na istoku gdje se pruža Dravsko-murska nizina. Zbog takvog reljefa Međimurje se dijeli na Gornje i Donje. Gornje Međimurje pogodno je za razvoj vinogradarstva te voćarstva jer sami brežuljci nisu naročito visoki i blagih su padina. Najviši vrh Gornjeg Međimurja krasi vrhovi Mohokos (347m), Robadje (339m) te nešto niži Stanetinski brijeg i drugi.

Gledajući kartu Međimurja, istočno od pruge Čakovec-Mursko Središće nalazi se Donje Međimurje, najplodniji dio naše županije. Razvijeno je stočarstvo, ratarstvo i u novije doba, industrija. Donje Međimurje imalo je mnogo problema i opasnosti od poplava, pošto su to najniži dijelovi uz rijeke Muru i Dravu, međutim najnovijim tehnologijama te radovima protiv poplava, ta opasnost gotovo da je nestala. Sama gustoća naseljenosti te broj naselja Donje Međimurje svrstava kao vodeći kraj, ne samo u Međimurskoj županiji, već i u Republici Hrvatskoj.

Slika 1. Geografski smještaj Međimurja

Slika 2. Karta Međimurja

2.2. Grofovi Zrinski u Međimurju

No vratimo se malo u samu povijest Međimurja. Prvo stoljeće, obilježava dolazak Rimljana koji su počeli graditi ceste i osnivati vojnička naselja. Rimljani borave u Međimurju do kraja 5. Stoljeća, kada kroz taj kraj prohujaju razna ratoborna plemena s istoka. Hrvati dolaze u današnje područje Hrvatske potkraj 6. i početkom 7. stoljeća pa tako i u Međimurje. Od tada trajno naseljavaju ovaj kraj te se početkom 12. stoljeća uključuju u tadašnju hrvatsko-mađarsku zajednicu.

Međutim, već u 13. i 14. stoljeću spominju se današnja naselja Prelog, Mala Subotica, Nedelišće, Belica i druga. U to vrijeme česti su bili sukobi različitih plemstava za prevlast nad Međimurjem, no to uspijeva obitelji Čak, po kojoj i sam Čakovec dobiva ime. Najznačajniju ulogu u to doba u Međimurju imao je hrvatski plemić i ban, Stjepan Lacković. Za njegove vladavine u Međimurje stižu pavlini koji grade crkvu i samostan u Šenkovcu, kraj Čakovca, oni tada postaju nositelji te pokretači kulturnog života u Međimurju.

Grad Čakovec je središte Međimurja u kojem se nalazi dvorac obitelj Zrinski. Sam uspon obitelji Zrinski, koja je ujedno bila i najmoćnija hrvatska plemićka obitelj na području Međimurja, započeo je za vrijeme vladavine Nikole Zrinskog Sigetskog koji 1546. godine dobiva Međimurje od kralja Ferdinanda Habsburškog za zasluge u borbi protiv Turaka. Dvorac Zrinski izgrađen je u Čakovcu da bude obrana od turskih napadanja. Još dan danas uz neke male pregradnje, utvrda svjedoči bogatstvu i moći obitelji Zrinskih. Nikola Zrinski Sigetski pogiba 1566. godine kod Sigeta u borbi s Turcima, te ga na prijestolju nasljeđuje njegov sin Juraj Zrinski.

Slika 3. Nikola Zrinski Sigetski

Juraj je zaslužan za kulturni razvoj samog Međimurja jer se na njegov zahtjev 1570. godine u Nedelišću (mjesto pokraj Čakovca) otvara tiskara u kojoj su tiskane knjige na starom hrvatskom jeziku. Za vrijeme vladavine Jurja Zrinskog potaknut je gospodarski razvoj, posebno razvoj obrta i trgovine.

Sredinom 17. stoljeća na prijestolje Čakovca i Međimurja dolazi Nikola Zrinski mlađi te poslije njega njegov brat Petar. Nikola se posebno isticao u borbi protiv Turaka i općenito u samoj obrani Hrvatske od drugih opasnosti. Bio je zaslužan za dolazak franjevačkog reda u Čakovec 1659. godine. Nezadovoljan politikom carske porodice pokreće urotu protiv njihove vladavine no planove mu prekida smrt prilikom lova u Kuršancu 1664. godine.

Urotu protiv carske porodice nastavlja njegov brat Petar uz pomoć šurjaka Frana Krste Frankopana, međutim car doznaje za urotu te Petar i Krsto Frankopan odlaze u Beč kako bi iznudili obećanu milost, međutim tamo ih zatvaraju i osuđuju na smrt te ih 30. travnja 1671. godine pogubljuju. Nakon smrti Petra Zrinskog sva bogatstva Zrinskih su opljačkana te nakon njega na prijestolje dolazi posljednji član porodice Adam Zrinski koji je poginuo 1691. godine u borbi protiv Turaka.

Možemo zaključiti da su Zrinski bili najmoćnija hrvatska plemićka obitelj koja je vladala Čakovcem i Međimurjem u 16. i 17. stoljeću. Branili su Hrvatsku od Turaka, ali i od prevlasti carske habsburške obitelji nad Hrvatskom. Poticali su kulturni život, proizvodnju i trgovinu te je za vrijeme Zrinskih Međimurje bilo veoma financijski moćno te razvijeno.

Slika 4. Dvorac Zrinski u Čakovcu

2.3. Međimurje poslije Zrinskih do današnjeg dana – bogatstvo prošlih vremena

Nakon izumiranja obitelji Zrinski u Čakovec i Međimurje dolazi bogata češka plemićka obitelj Althan. U to vrijeme Međimurje je upravno pripadalo Mađarskoj (Zaladska županija). Nagli porast stanovništva te gospodarskih djelatnosti u Međimurju rezultat je prestajanja neposredne opasnosti od Turaka. U tom razdoblju, 1702. godine u Međimurju gradi se franjevački samostan te pet godina kasnije i crkva sv. Nikole u Čakovcu. Nažalost, zbog mnogobrojnih požara te potresa u Međimurju mnoge zgrade bile su uništene do kraja, a stradao je i sam Stari grad kojeg je tadašnji vlasnik Ivan Althan odmah počeo obnavljati i nadograđivati. Danas je od svih nekadašnjih zgrada iz toga razdoblja ostala samo kapela sv. Jelene kao izuzetan kulturni spomenik iz prošlosti Međimurja.

U samoj prošlosti Međimurja, za vladavine plemićke obitelji Jurja Festetića, važna je godina bila burna 1848. kada je ban Josip Jelačić priključio Međimurje Hrvatskoj. Međimurje je pripadalo Hrvatskoj svega 13 godina do 1861. kada opet Mađarska preuzima Međimurje sve do 1918. godine i završetka 1. svjetskog rata. Pošto je Međimurje spadalo pod Mađarsku, Mađarske vlasti nastojale su „pomađariti“ Međimurje no u tome nisu uspjeli zahvaljujući vrlo jakom narodnom otporu na čelu sa dr. Ivanom Novakom iz Macinca. Nakon završetka 1. Svjetskog rata Međimurje je uključeno u kraljevinu SHS (Srba, Hrvata i Slovenaca).

Od 1929. Kraljevina SHS naziva se Kraljevina Jugoslavija koja je postojala do 1941. godine kada mađarske vlasti ponovno okupiraju Međimurje i počinju veoma oštrom „mađarizacijom.“ Mađarski jezik prisilno se uvodi u škole, urede, javna mjesta, mijenjaju se nazivi ulica, trgova te su mnoga Međimurska mjesta dobila Mađarske nazive. Svaki Međimurac koji se je bio protivio „mađarizaciji“ bio je progonjen, mučen i ubijen u Starom gradu.

Godine 1945. Međimurje je konačno i zauvijek oslobođeno Mađara i Mađarske vlasti te su za stanovnike Međimurja došli bolji dani, pa su zajedničkim snagama krenuli u obnovu te izgradnju svega stradaloga u ratu. Međimurje je danas razvijena regija *“*kraj med Murom i Dravom”.

Slika 5. Međimurje danas „čuva“ Zrinska garda grada Čakovca

3. STARI ZANATI U MEĐIMURJU

3.1. Pletenje cekera – domaća radinost

Kada govorimo o Međimurju nezaobilazni su i stari zanati, koji nažalost već pomalo odlaze u zaborav. Upravo zbog toga je bitno sačuvati tu staru tradiciju, koja je važan dio međimurske baštine. Jedan od tih starih zanata upravo je pletenje *cekera* (košare). Najviše su se izrađivali cekeri od *komušinja* i to u nizinskom djelu Međimurja. Moglo bi se reći da je nastalo slučajno i spontano, od pokušaja da se iz komušinja izrade različiti predmeti ili igračke. Pletenje je ubrzo postalo popularno i sve više poprimalo oblike egzistencijalne djelatnosti. Najviše je obilježilo drugu polovicu dvadesetog stoljeća.

Tehnika i uvjeti pletenja - komušinje

Pletenje je bilo jedno od lakših zanata, koji su obilježili domaću radinost. Nije bilo teško za naučiti i sam proces izrade je bio relativno brz. Kao što je već prije spomenutu, najvažnije je bilo kukuruzno komušinje – u Međimurju se koristi izraz *luščije*. U to je vrijeme je kukuruz predstavljao najznačajniju poljoprivrednu kulturu, stoga je materijal za samu izradu cekera bio lako dostupan. Nije svako komušinje bilo pogodno za pletenje, a najkvalitetnije bilo je ono od domaćeg, ručno ubranog kukuruza. ″Vanjsko, grubo, potamnjelo i plikavo nije se koristilo za pletenje već za stočni nastil, pa i za stočnu hranidbu. Za pletenje cekera koristilo se samo unutarnje, fino, bijelo i mekanije komušinje.″(Cimerman, 2003:52)

″Osušeno komušinje bi se prebiralo. Nekvalitetno bi se koristilo za stajski nastil ili ishranu stoke, a u ranijim razdobljima i kao nadjev za strožoke, na kojima su nekada spavali ukućani. Kvalitetno komušinje bi se spremalo, uskladištilo u prozračne prostore gospodarskih zgrada gdjxe je takvo osušeno moglo stajati neograničeno vrijeme. Vrlo često, prebrano komušinje se vezalo u male svežnjeve, pušleke, koji su bili takve veličine da ih se, na mjestu gdje su bili vezani tanjom komušinom, moglo obuhvatiti jednom šakom (palcem i kažiprstom)″(Cimerman, 2003:58).

Pribor za pletenje

Pribor koji je bio potreban za pletenje bili su prvenstveno kalupi, koje su stolari izrađivali od drva, oko kojih bi se potom pleo *ceker*. Ovisno o tome kolika je bila veličina kalupa, takav bi na kraju *ceker* dobili. ″Naime, postupak pletenja odvijao se tako da su pletačice glavni teret modle pridržavale koljenima, tek povremeno, u pojedinim fazama pletenja oslanjale ih o stol ili stolac. To govori da su pletačice cijelo vrijeme pletenja težinu modle (zajedno s cekerom u fazi pletenja) pridržavale nogama (koljenima) i rukama.″(Cimerman, 2003:63).

Način na koji su se dekorirali, odlučivali su sami naručitelji ili kreativnost osobe koja je plela. Uz kalupe je za pletenje bilo potrebno koristiti i škare za oblikovanje, kliješta, te hakel-
″ sprecifični metalni klin pomoću kojeg su se ispreplitale bobice. Haklom su se pletačice služile u svakoj vrsti oblikovanja i manipuliranja bobicama, tj. pletenja cekera umotanim komušinjem.″(Cimerman, 2003:65). Jedan od važnih koraka u samom procesu izrade bilo je i sumporenje, kojim se iz komušinja uklonile štetočine.

Slika 6. Pribor za pletenje (modla, hakel, kliješta, čekić)

Pletenje

Na samom početku, bilo je potrebno izraditi drške *cekera*. ″ Ruča se izrađivala rako da se prvi krug oko *modle* izradio kao jedna uvojak od komušinja, a zatim bi se isti nekoliko puta uzdužno ispreplitao s više istovrsnih uvojaka – kolca, koji bi na kraju predstavljali svojevrsni pleter sastavljen od dva do tri istovjetna kolca.″(Cimerman 2003.,67.str.) Nakon toga bi se u nekoliko faza nastavilo pletenje. Cimerman nam u svojoj knjizi ″*Cekari*″(2003), donosi detaljan proces izrade koji glasi: U prvoj fazi oplošje bi se oplitalo na bočnim stranama cekera. U unutrašnjost uvojaka (kolaca) stavljalo bi se, radi njihove čvrstoće i postizanja ravnomjerne debljine, sitno komušinje, te su se na taj način dobivali kolci debljine oko jedne trećine centimetra. Kolci su se najčešće pleli na zalihu, običnim beskonačnim pletenjem i njihovim namatanjem na prikladni dio modle (gornji ugao omeđen čavlićima), a kada bi ih se prema procjeni pletačice isplelo dovoljno, kolci bi se učvrstili i namatali na oplošja modle. Nakon što bi se početak kolaca učvrstio za prvi čavlići s početka gornjeg ruba modle, u nastavku bi se uvijali u smjeru donje strane modle, preko riti ili dna modle. Nakon toga prešlo bi se na suprotnu stranu oplošja modle sve do gornjeg kraja i prvog čavlića druge strane. Kolac bi se obavio oko tog čavlića i povratnim smjerom prema dolje ponovo prelazio, preko dna na drugu stranu oplošja modle. Tako bi se kolcima ispunile prednja i stražnja – najveće, bočne plohe cekera.

Potom bi se počele oplitati bočne – uže strane cekera na način da bi se vertikala modle oplitala kolcima, a prijelazom kolca na donju stranu, pod ili rit cekera, kolci bi se pretvarali u kolce. Tako bi se na dnu cekera kolci s bobicama ukrašavali, i vodili od jedne do druge bočne – uže vertikalne strane cekera. Taj bi se postupak ponavljao tako dugo dok se cijelo oplošje modle ne bi oplelo kolcima, a dno cekera ispreplelo unakrsno kolcima i bobicama.

Nakon te faze pletenja rit cekera bi se okružila robom, kolcom koji bi se kružno uvijao oko svakog pojedinog kolca, na mjestima gdje oni prelaze u bobice, odnosno po čitavom rubu dna cekera, čime bi se izradio estetski i ornamentički obrub dna cekera. Poslije te, nazovimo to – prve faze pletenja, pristupilo bi se oplitanju bočnih, vertikalnih strana modle – bobicama. Bobice se uvojci od komušinja, kako je već opisano, koji se dobivaju umatanjem komušinja, za razliku od kolaca koji se dobivaju uvijanjem komušinja. U vanjskom komušinu umetnula bi se manja ili nekoliko manjih, tanjih komušina i takav bi uvojak bio širok približno jedan centimetar. Što su bobice bile manje, čvršće, bolje natiskane, veličinom i oblikom podjednake, i snažnije integralne, to je ceker bio kvalitetniji.

Bočna strana cekera, osobito veći dio njezine donje strane (ovisno o vrsti cekera) plela se ispreplitanjem bobica kroz već postojeće kolce, njihovim horizontalnim ispreplitanjem, uokolo cekera, slijeva na desno. Kod tog su se ispreplitanja pletačice obvezno (ili najčešće) služile haklom i istovremeno su bobice stalno potiskivale prema dnu cekera da im ceker ne bude – rijetki.

Slika 7. Početak pletenja cekera

Slika 8. Druga faza pletenja

Slika 9. Djevojka sa cekerima spremnim za prodaju

3.2. Ispiranje zlata u Međimurju

Zlatarstvo je također bio jedan od primarnih zanata u Međimurju. Odvijalo se na obližnjim rijekama, a ako govorimo o Međimurju to su svakako rijeke Drava i Mura. ″ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske proglasilo je ispiranje zlata zaštićenim nematerijalnim kulturnim dobrom pod nazivom: „Umijeće vađenja zlata – zlatarenje u Međimurju“. ″(Pavlic, 2015:16).

Tehnika

Najvažniji ″pribor″ zlatara bio je njegov čamac- *čon*, kojim bi se spuštao niz rijeku. ″Tradicionalni međimurski drveni čon bio je dug otprilike sedam metara, širok do 0,8 metra i izrađen od topole. Bio je dakle duguljast s plitkim gazom, a razlog takvih dimenzija je u tome što je bio namijenjen za pristajanje na sprudove i spuštanje niz brzu rijeku u kojoj je bilo skrivenih pličina i trupaca drveća koje je rušila i nosila rijeka. Prednji dio čamca, odnosno pramac nazivao se u lokalnom narječju „gobec“, a stražnji dio, tj. krma – „ritka“. U stražnjem dijelu čamca zlatari su ugrađivali čvrsti drveni sanduk s poklopcem u razini gornjeg ruba čamca. Škrinja se zaključavala lokotom, a služila je za čuvanje manjih, ali vrijednih stvari: zlatarske kutije sa zlatom, žive, vage s utezima, pribor za paljenje vatre, duhan i hranu. Zlatarska kutija imala je pri vrhu klizeći poklopac koji je čvrsto prianjao uz njezine bočne stranice kutije kako bi u slučaju pada u rijeku plutala na površini vode. Ostatak alata i opreme bio je smješten na sredini čamca.″(Pavlic, 2015:82).

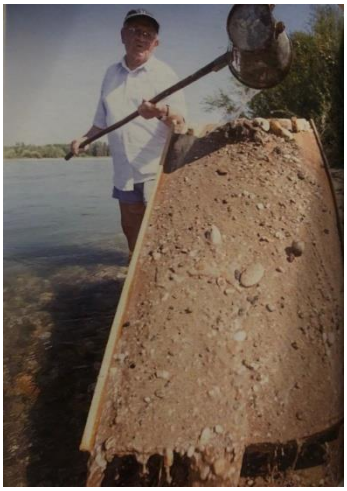
Ispiranje

Važan dio procesa pronalaska zlata bilo je ispiranje šljunka vodom. Vadio se iz rijeke, te potom stavljao se na dasku koja se nalazila na obali rijeke. Važno je bilo, pod kojim kutom bi se daska postavila, a idealno je bilo postaviti je pod kutom od 30 stupnjeva, što su omogućavale različito postavljene prednje i stražnje noge daske. ″Sam nagib daske je vrlo bitan jer je u vezi s njenom primarnom funkcijom – zadržavanjem zrnaca zlata na površini uz istovremeno odvođenje neželjenog krupnog šljunka i sitnog laganog pijeska niz dasku tijekom polijevanja vodom. Ukoliko je nagib prevelik, riskira se prebrzo kretanje materijala po dasci i zlatna se zrnca mogu isprati s nje. Premali nagib uzrokuje pak, da krupniji materijal zaostaje na dasci i teže se ispire.″(Pavlic, 2015:94).

Nakon pripremanja daske slijedilo je polijevanje šljunka. ″Za polijevanje šljunka koristio se „žajtr“, alat čiji je naziv vjerojatno preuzet iz mađarskog jezika. On obodu ove limene posude nalazi se rupica koja je prilikom polijevanja šljunka na velikoj dasci zatvorena drvenim čepom. Slično kao i kod stavljanja šljunka na dasku postupak polijevanja je potrebno provoditi na određen način. Vodom se polijeva nasuti materijal na vrhu daske laganim vodoravnim pokretima koji obuhvaćaju čitavu širinu daske. Nipošto se ne smije polijevati brzo i jakim mlazom jer bi se time mogla s daske isprati zlatna zrnca. Ako su se na dasci usprkos polijevanju vodom zadržavali veći komadi šljunka, trebalo ih je povremeno pažljivo odstraniti malom metlicom. Metlice su bile izrađene od različitih materijala grančica breze ili vrbe koje su bile dovoljno tanke ali i čvrste da skinu čestice s hrapave površine velike daske. Kad je postupak završio, na ispirači su se sasvim jasno mogla razabrati sićušna zlatna zrnca pomiješana s crnim česticama drugih ruda. Ipak, uz teže čestice uvijek je zaostajalo nešto laganijeg pijeska. Kad je završilo ispiranje na ovoj daščici, sav sadržaj se prebacio u manju posudu gdje je čekao daljnju obradu, odnosno dodatak žive. Ispirači su sa sobom uvijek nosili živu tako da su uvečer nakon ispiranja mogli vršiti postupak amalgamacije, no završnu obradu zlata najčešće su radili kod kuće kad bi se vratili s rijeke.″ (Pavlic, 2015:96)

Amalgmacija i završna dorada

Amalgmacija je obuhvaćala završni postupak obrade zlata. Naime, u ovom se postupku koristila živa, kako bi se zlatne čestice međusobno povezale. U manju posudu bi se stavila živa s vodom te bi se dodala zlatna zrnca, nakon čega bi se zdjela pomicala tako dugo, dok se sva zrnca ne bi sjedinila. Potom bi se živa filtrirala pomoću lanene krpe, koja bi se omotala okolo amalgama i zategnula špagom. Na samom kraju bi se oblikovana kuglica zagrijala na visokoj temperaturom što bi otopilo živu te bi ostala samo kuglica od zlata što je ujedno bio i gotov proizvod.

Slika 10. Tehnika ispiranja zlata

Slika 11. Priprema za završetak amalgamacije

4. NARODNI OBIČAJI

4.1. Badnjak, Božić

S početkom zime u Međimurju započinju i blagdani, te običaji vezani uz njih. Tako se uz Badnjak i Božić, javljaju i Barbarinje, Sv. Lucija i Nikolinje.

″Domaćica je najprije očistila kuću, a onda sve posuđene stvari od susjeda vratila da ih ne bi tko „zacopral". Domaćin bi navečer donosio u plahti ili košari slamu u kuću i sipao u jednom kutu sobe. Djeci je slama predstavljala veselje jer su se na njoj valjala i prospavala Božićnu noć. Pri donošenju slame domaćin je govorio: *„Falem bodi Jezuš Kristoš! Na tom mladom letu daj vam Bog sega obilja".* Potom bi uzeo dva rukohvata slame, složio je *v križ,* preko toga prosipao zrnje, a onda bi domaćica na to prostirala plahtu. Na plahtu se potom ostavljalo od svega pomalo: zrnje, poseje, repa, kruh, glava češnjaka, luka i orasi. Grah se uzimao u ruku i bacao po sobi uz popratne riječi: „*Pure, pure! Žuge, žuge, na!"* ili „*Čučica pergana, čučica bela".* Pod stol se stavljao jaram, ham, sjekira, lanac i željezo od pluga. Još prije se okitio bor, a nekada su se umjesto toga grančicama kitili kuću.″ (Hranjec, 2011:34).

Dio tradicije bio je i odlazak u crkvu na *polnoćku*, odnosno ponoćnu misu s kojom se dočekao Božić. Da su žene bile u podređenom položaju od muškaraca, vidjelo se i na činjenici kako žene na blagdan Štefanje i Mlado leto nisu smjele ići u goste. ″Na Štefanje se muška glava obitelji napojila rakijom da bi bila *„kuražna"* i na zdencu se umivalo da bi se očuvalo zdravlje i radišnost, ali su rani jutarnji sati ujedno i vrijeme kad se *„ide bajat". Bajanje, koljane* (koledanje) obavljaju djeca, idu od kuće do kuće u selu ili samo do kuće rodbine te žele svako dobro.″ (Hranjec, 2011:56).

Daruje ih se novcem i kolačima, a njihov „nastup" nije u Međimurju svugdje isti, no može se sažeti u sljedeći tekst:

Na to Mlado leto
Zdravi, veseli
Tusti, debeli
Kak jeni jeleni.
Daj Vam Bog: konjiče, voliče
praščiče, puriče,
drobnu drobninu,

črno hajdino
zlato i srebro.
Rodilo Vam polje,
zobjom, žitom,
ječmom i velikim lenom.
Hiže s kinči
Z mladimi detiči i
mira Božega Amen! (Hranjec, 2011:47).

″Za Mlado leto postojalo je vjerovanje da se mora oprati čitavo tijelo da bi čovjek čist ušao u novu godinu. Za Tri kralja odlazilo se u crkvu, uzimala se posvećena voda te se simbolično pila, a onda se njome škropila kuća, zdenac i štala. Time je Međimurski čovjek obilježio svoje magijske „novoletne“ obrede.″ (Hranjec, 2011:78)

Svrha je njihova jasna: donošenjem poljoprivrednih proizvoda i predmeta u kuću željelo se da toga ne ponestane sljedeće godine, tj. da priroda podari što je izloženo: bacanjem graha željelo se što više peradi, da bi se u bajanju i koljanima to direktno izrazilo govorom. Sve je to razumljivo kad se podsjetimo koliko je seljak ovisan o zemlji na kojoj živi.

Slika 12. Međimursko „bajanje“ po kućama

4.2. Uskrs – vuzem

Najvećim blagdanom svih kršćana smatra se Uskrs. Upravo je taj blagdan uz Božić i za Međimurce jedan od najvažnijih. Tako *Vuzem* također obuhvaća veliku pripremu i brojne običaje vezane uz njegov dolazak.

- **Blagoslov jela, *posveče(n)je***
- ***Vuzmenke***
- **Izrada *pisanica***
- **Blagdanska *jela* i *kolači***

a) Blagoslov jela

Kao i u drugim dijelovima Hrvatske, ali i svijeta uobičajeno je *posveče(n)je* jela. Prilikom odlaska na nedjeljnu uskršnju *mešu*, su bake i majke i košari pripremile jelo za doručak, koje bi odnijele u crkvu kako bi ga svećenik mogao blagosloviti. Moguće je bilo također i već u subotu nakon večernje mise dati blagosloviti jelo. Žene su nastojale *ceker* lijepo ukrasiti i pokriti ručno izvezenim salvetama. U košari je bilo šunke, domaćeg hrena, jaja, luka, sira, kolača, soli i malo rakije.

> *"Na Vuzem smo se spravljali na posvečeje. Nesle smo falat šunke, na sakoga* (člana kućanstva) *jedo jejce, pak hrena smo naribali, malo kolača, pereca, od sakoga nekaj pomalo, ali tuljiko kaj smo na Vuzem smo sveto jeli. Smo se ftekale štera bo mela lepšu korpicu, štera lepše pokritu"* (Hranjec, 2011:129).

Nabrojana jela koja su se stavljala u košaru imala su i svoje određeno značenje: *„Šunka se nese kaj bomo navek dobri kak šunka, a kruh kaj bomo drugima tak dobri i potrebni kak kruh, a jejci kaj bomo čisti i kaj bomo osečali života vu sebi, hren pak kaj bomo jaki i čvrsti kak hren* (u Sumartonu njegova gorkoća simbolizira Kristovu muku), *sol kaj bomo stalni vu veri i kaj namo nigdar pokvarenoga govorili, a kolač kaj bomo sem ljudima slatki kak kolači".* Tumačenje se, razumljivo, naslanja na religijski predložak, a pogotovo ovakva interpretacija:

> *"Šunka predstavlja teilo Kristovo, hren je simbol Isusovog gorkog života, kruh dobrota Jezušova, klobasice predstavljaju čavle kojima je pribijen na križ, črni kruh je poradi onoga kak velimo „Tko tebe kamenom, t njega kruhom", bidra simbol slavljeničkog Jezuševog*

kruha, kuhana jajca znak novoga života a sol koja štiti od pokvarenosti″ (Hranjec, 2011:129)

Žene su se za ovaj poseban blagdan znale i lijepo, svečano odjenuti. „One su bile u najsvečanijoj opravi, u bijelim *pečnicama,* u pet do šest poštirkanih i ispeglanih *spodnjica,* u *blujzama* ili *dudačima,* a na glavi s *prelivancima* od dudove svile u svim svijetlim bojama. *Fertufi* su im bili crni ili bijeli, učipkani, s bogatim naborima.“ (Hranjec, 2011:130).

Svečani *zajtrek* (doručak) započinje molitvom:

Na te, o Gospodine, ogledaju se vseh oči, i Ti njima
podeljuješ hranu od prigodnom vremenu.
Ti odpiraš Tvoje roke i napunjuješ s blagoslovom vsako stvorenje.

Otec naš…Zdravo Marija! Dika bodi Bogu Ocu i Sinu i Duhu Svetomu. Kak je bilo na početku, tak i sada i vsagdar i na vse veke vekov Amen.

Blagoslovi nas i ove dare, o Bože, kojeh se iz Tvoje darežljivosti želimo vžiti i naše gršno telo na Tvoju službu okrepiti po Jezušu Kristušu, Godpodinu našemu. Amen.

Kraj vekivečne dike naj nas načini delnike svojega stola na nebesnih. Amen. (Hranjec, 2011:130)

Nakon toga svaki član obitelji dobije jedan mali komadić od blagoslovljene hrane. Ostaci se nisu bacali, već bi se stavili ili u oganj ili bi se eventualno pobacali po vrtu, kako bi čuvali kuću od zla ili za rodonosniju iduću godinu.

″S druge pak strane, u etnološkoj znanosti taj se odnos prema mrvicama (kruha i drugoga blagdanskoga jela) dovodi u vezu s Kristom jer u euharistijskoj žrtvi kruh predstavlja Isusa Krista. Zato stari znaju reći da je *kruhek da Božji* te bi ga, ako bi komad kruha pao na tlo ili pod, podigli, otpuhnuli eventualnu nečistoću i *kušnuli ga.* Pa i *hižna gazdarica,* prije nego bi razrezala kruh, najprije bi nožem učinila znak križa na njemu. Na poldanju ili *obednu mešu* išli bi svi ukućani, tek bi gazdarica ostala da pripremi svečani objed. *Za obed je bila juha, picekoga ili govedska, z krpicaj ili rezancaj, pečeni picek ili raca, kak je što mogel, pak kromper i šalata. Potli se jela bidra ili pita od jabuki* (Hranjec, 2011:131).

Slika 13. Blagoslov jela

b) Vuzmenke

Kako i nekad, tako i danas, postoji običaj da se na Veliku subotu pali uskršnji krijes ili *vuzmenka*. Dio je to srednjoeuropske tradicije, uglavnom karakterističan za sjevernu Hrvatsku, a javiše vezan uz Međimurje.

″Isprva su *vuzmenke* postavljali i palili pastiri, dakle, bile su vezane uz njihovo zanimanje, no danas je općeprisutna praksa da vuzmenku pripremaju muški članovi nekog sela, zaselka ili čak dijela jednoga (ovećeg) sela.″(Hranjec, 2011:132).

Vuzmenke se pale na livadi odnosno *gmajni*, gdje ne mogu ugroziti obližnje kuće. Cilj napraviti što veći krijes. Izrađuju se od grana drveta, dasaka ili nekog drugog lako zapaljivog prirodnog materijala. Prilikom paljenja, se oko njih okupe članovi obitelji, susjedi i prijatelji, te zajedno promatraju čin paljenja, te si pritom dobro jede i pije. Peku se kobasice i ili neko drugo mesu, pored samog ognjišta. Nekada su se oko *vuzmenke* okupljali samo muški članovi, dok danas prisustvuju i žene.

″Smisao je vuzmenke viševrstan. U prakorijenu običaja leži obredna funkcija (kao i kod ivanjskih, jurjevskih i drugih krjesova) da se ognjem otjeraju zle sile od naselja, ljudi i polja. Potom „preko garišta iza *vuzmenke* tjerala se stoka da bude zdrava i da joj ništa ne nahudi; dalje, osobita moć ugaraka sa garišta, koji se stavljaju na njive ili vrtove pa će tu širiti radost bilja; naposljetku i vjerovanje da sve dotle neće zle sile (vještice, demoni) imati vlasti, dokle dopre svjetlo (ili dim) tih krjesova. Današnji smisao *vuzmenki* nije ni odredni ni sveti nego u prvom redu društveni. One su tek značajan oblik **društvenog okupljanja** i **nadmetanja**: uz njih se veseli u Velikoj noći i potiče se natjecateljski duh.″ (Hranjec, 2011:132)

Slika 14. Vuzmenka

c) Pisanice

″Da je jaje ne samo simbol nego i stvarna klica, začetak novoga života, to je općepoznata činjenica a običajno/obredno potvrđena još u praslavenoskoj zajednici te u staroj germanskoj kulturi. Zato se ono davno ukrašavalo raznim motivima i raznim tehnikama. Pojavom kršćanstva jaje se počelo vezivati upravo uz *Vuzem* – koji se, k tome, svetkuje u proljeće – s očitom zajedničkom porukom: rađanje novoga, začetak drukčijeg života. „Različiti narodi, osobito oni istočne Europe, poznaju legende o bojanju jaja, no sve su vezane za pripovijesti o Isusu Kristu.“ Odatle, zbog čina bojanja, u Međimurju naziv *pisanice,* koja riječ u kajkavskom funkcionira kad god se želi izreći da je nešto šareno (*pisani prelevanec, pisani pajcek*…)″(Hranjec, 2011:133).

I danas se simbolom Uskrsa smatraju jaja ukrašena na brojne načine. Dok je vuzmenka bila muški posao, za pripremu jela, kao i ukrašavanje pisanica bile su zaslužne žene. O tome kako se prave *pisanice,* to u donjem Međimurju, detaljno je zapisala Marija Novak. Autorica najprije napominje da je, prema informacijama kazivača, osnovna boja pisanice crna, premda se u ostalim dijelovima Međimurja nađe i smeđe i tamnomodre podloge; neki drugi izvori navode da su se jaja bojala samo crvenom bojom.

″Jajce se vek farbalo na Veliko soboto i to na čerleno bojo, to je značilo Jezušovo krv, kaj je on dal za nas!″ (Hranjec, 2011:132).

″Kako se *pisanice* prave? „Za pravljenje potrebno je: jaje, boje, tuš ili 'krep' papir, svijeća, pčelinji vosak i 'kljičica', tj. drveni štapić dužine i debljine olovke. 'Kljičicu' žena sama izradi. Pri jednom kraju štapića na njega namota tanku debelu žicu. Vrh te žice služi za crtanje i pisanje. Kod pisanja po jajetu 'kljičicu' ne drži okomito kao olovku, već je drži sasvim vodoravno. 'Kljičicu' uhvati palcem i kažiprstom, i to blizu onog dijela na kome je namotana žica, a drugi kraj 'kljičice' izlazi ispod malog prsta. Tako 'kljičica' stoji u vodoravnom položaju. S druge strane vrška žlice stavi komadić voska, zatim na trenutak vršak žice stavi na plamen svijeće i kad se vosak počne topiti, vrškom žice piše po jajetu. Jednom rukom drži jaje a drugom piše. Budući da se vosak brzo skruti, potrebno je stalno doticati plamen. Zato mora svijeća gorjeti kako bi se mogla podgrijavati 'kljičica. Vosak ostavlja na jajetu crni trag pa to olakšava crtanje. Najprije crta stabljike, rubove lista i rubove latica cvijeta. Zatim po dužini jajeta napiše tekst

koji želi, npr. 'Dar od srca'. Kad se tako napisano i nacrtano jaje posuši, odnosno vosak sasvim skruti, onda voskom uokvirene listove i latice oboji bojama ili tušem (kad nije bilo tuša bojalo se 'krep' papirom). Na latice stavlja crveni, plavi ili tuš koje druge boje, a na listove zeleni. U sredinu cvijeta stavi malo žutoga truša. Jaje odmah primi boju tuša, pa malo te obojane dijelove krpicom obriše. Na taj način dobiva nježniju boju cvijeta. Tako obojano jaje suši se oko dva sata. Dok se osuši, onda opet uzima 'kljičicu' i obojene dijelove 'počoska' (zamaže) rastopljenim voskom. I 'čoske' se moraju posušiti. Sušenje ovisi o njihovoj debljini. Dok je suho, jajce se stavi u posudu s hladnom vodom u kojoj je razmućena crna boja (kao za bojenje platna). Zatim stavi posudu na peć i kad voda uzavri, posudu skloni s peći i jaje izvadi. Kad se ohladi, jaje obriše krpom (najbolja je vunena). Tako skine vosak s jajeta. Zatim jaje obriše još jednom krpom. I pisanica je gotova.″ (Hranjec, 2011:133).

″Naime, na *pisanicama* pretežu ili su isključivo samo cvjetni motivi, što sukladno općoj sklonosti međimurskog čovjeka cvijeću – na opravi, svatovskim znamenjima, osobito pak u narodnoj popijevci (*Vehni, vehni fijolica, Rožica sem bila, Klinčec stoji pod oblokom* i druge). Tekstovi pak na tim *pofarbanim jejcima* ne će se odlikovati naročito umjetničkim vrijednostima, najčešće su samo informativni („Dar od tece“, „Dar od srca“, „Ovo srce od ljubavi se daje“…). No, drugo u vezi tih tekstova iznimno je važno – **potreba** i **sklonost** da se jezično izrazi (k tome još i „ženska glava“), da uputi pouku (i) pismom, što je – pripomenemo li da izradu *pisanica* možemo pratiti otprije stotinjak godina, dakle, u tadašnjim čvrstim patrijarhalnim odnosima – osobito vrijedna kulturološka činjenica, koja potvrđuje visoki umjetnički, ali i obrazovni standard Međimuraca još tamo početkom 20. stoljeća!″ (Hranjec, 2011:135).

Slika 15. Međimurska „črna“ pisanica

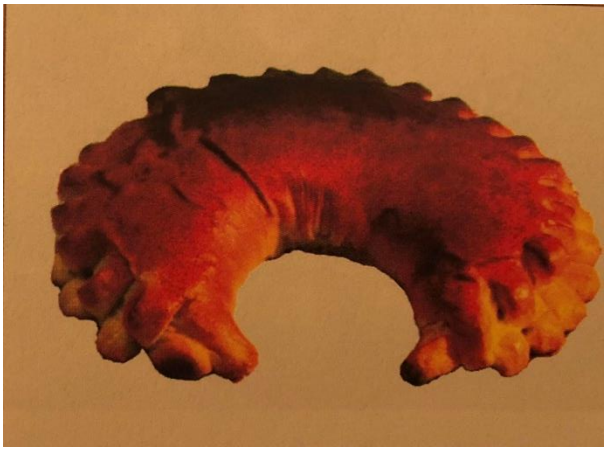
d) Blagdanska jela i kolači

″Među blagdanskim jelima dvije se vrste kolača (točnije: slatkoga kruha) posebno izdvajaju: *perec* i *vrtanj. Na Veljki petek žene so zamesile te vuzmene kolače-perece, zdigane kolače, kuglofe, kaj se v soboto rano peklo* (Prelog). *Pereci se pečejo ovak: zeme se melja – negda so naše starice ne vagale melju, nego na šake. Obično so se pereci mesili s putrom. Ako ga ne putra, dene se malo margarina i kosana mašča. Kvas se postavi, malo se namoči, jejce se nuter potereju, cukor se dene i to se kvas malo zdigne. Puter i mašča se v melji združiju, nariba se malo limuna, malo se dene ruma i pereci se zamesiju. Niti trdo preveč a nit mefko. Moreju se pereci slagati i načipkani – unda se testo mora zmesiti malo trdeše. Deneju se na tepsiju, malo se zdigneju u deneju peč frtalj vure. Zemeju se vum, malo se zgor namažeju s cukorom i vanilijum se posoliju i oni so gotovi. Pravi pereci so bili da so se pekli v pečnici* „(Hranjec, 2011:136)

„Poseban je običaj u Donjem Vidovcu pečenja *vrtanja* za Uskrs – *Vuzem. Vrtanj* izgleda kao perec samo što je mnogo veći, tako da se manjem djetetu može staviti oko vrata. To je čisto, tvrdo i ukusno tijesto koje se također peče u krušnoj peći i ne kvari se. Stariji su ga rado drobili u kuhano mlijeko. Svaki pastir (kanas, čordaš ili čikoš) dobiva za Uskrs u svakoj kući svoj posebni, za njega pečeni *vrtanj.*″ (Hranjec, 2011:137)

Slika 16. Vrtanj

Slika 17. Perec

5. NARODNA NOŠNJA

5.1. Narodna nošnja nekad

Narodna nošnja Međimurja uvijek je imala neku notu „*Mađarizma*“ u sebi. Nekad je nošnja u svim krajevima Međimurja bila ista. Osnovna nošnja muškaraca sastojala se od niskog klobuka koji je bio mastan izvana i iznutra, kratke košulje i dugih gaća koje su se izrađivale od lanenog platna te prsluka koji je bio zelene ili plave boje uz detalje ušivene koncem različitih boja. U zimskim mjesecima nosila se još i bunda od kože koja je služila za zaštitu od hladnoće. Plave hlače s crvenom porubom, kaput sa plavim porubom, tzv. „gunj“ (slično kaputu) koji je na leđima bio prošaran plavim i crvenim suknom, sve to dokaz je da je narodna nošnja Međimurja uglavnom bila napravljena od dvije osnove boje, crvene i plave. Ako sam materijal nije bio crvene ili plave boje, neki detalji na nošnji morali su biti plave ili crvene boje.

Ženska narodna nošnja sastojala se od košulje koja je bila uz tijelo, uskih rukava te kratke suknje. Uz to nosila se i marama za glavu te pregača, koja je bila obojena, dok je ostalo bilo u prirodnoj boji. Važno je naglasiti da su žene samostalno šivale i plele odjeću koju su nosile.

„Na košulju se oblačio prsluk od pustene tkanine s osnovnom crvenom bojom, potom kratka bunda i na kraju dugačak „zobun“ iz grubog sukna, bez rukava i ovratnika. Međimurci su šili u poseban „zobun“ za praznike, ali taj nije bio iz grubog platna, već iz pustene tkanine. Bio je crvene boje i na sebi imao gajtane.“ (Gönczi, 1995:104).

Slika 18. Prsluk

Slika 19. Košulja

5.2. Narodna nošnja danas

Danas je u gotovo svim krajevima Međimurja došlo do promjena i izgledu narodne nošnje. „Obične“ nošnju zamijenila je „gospodska nošnja“.

Kada gledamo sa praktične strane, nekadašnja „obična“ nošnja bila je puno bolja i praktičnija od „gospodske nošnje“. Masni klobuk nikada nije propuštao kišu, svaki muškarac koji je nosio „gunj“ nije trebao kišobran. Po najvećoj zimi muškarci su hodali samo u gaćama, dok su žene bile samo u jednoj suknji. To je dokaz koliko je nekadašnja nošnja bila izdržljivija i kvalitetnije od novije.

Današnja Međimurska narodna nošnja razlikuje se u donjem i gornjem Međimurju. U Donjem Međimurju i kod muškaraca i kod žena prevladavaju crna i bijela boja, dok u gornjem Međimurju narodna nošnja žena različitih je boja, a kod muškaraca sve više se uvodi „gospodsko“ oblačenje.

Slika 20. Muška narodna nošnja

„Odjeća muškaraca u Međimurju, od djetinjstva do starosti, uglavnom je ista. Muška djeca tek pri polasku u školu, u šestoj godini, dobivaju gaće. Do tada hodaju u jednoj dugačkoj košulji. Košulja muškaraca je kratka, od lanenog platna, sprijeda ima ovratnik, rukavi su široki, a od ramena prema dolje skupljena je u guste nabore. Otvor za glavu je sa stražnje strane. Rukavac i ovratnik ukrašeni su šarenim koncem. Donji dio dugih gaća ugura se u sare čizama, a donji se dio košulje stavlja preko gaća. Na sve to dolazi pregača crne ili plave boje, koja seže do gležnja. Klobuk je nizak, sa uvrnutim obodom. Prsluk i kaput se iz crnog ili plavog sukna s rijetkim gajtanom. Prsluk je ukrašen gustim gumbima i prošiven koncem u boji.“ (Gönczi, 1995:107)

U novije vrijeme muškarci na zabave vikendom ili praznikom obavezno oblače hlače šivane po mađarskoj modi koji su bile pripite uz noge te se uz njih nose čizme s visokim sarom. Dodaci uz nošnju uglavnom su bile torbe koje su bile sašivene od dva do tri raznobojna komada platna te kišobran i „mošnja“ (vrećica za duhan od mačje kože ili svinjskog mjehura).

„U Donjem Međimurju svakodnevna odjeća žene sastoji se od jednostavne bijele košulje i kratke suknje, a preko nje veže se plava pregača. Gornji dio odjeće čini crveni ili bijeli prsluk, sprijeda četvero-uglasto izrezan. Na njega dolazi velika marama, bunda ili „bajka“. Suknja je snježno bijela, otraga naborana. Na njoj je crveni pažljivo ušitkan pojas. Košulja je iz finog platna s ispupčenim, naboranim i čipkastim rukavima. Kontrast bijeloj boji čini crni svileni prsluk, krznena „bajka“, mentenica i pregača. Prsluk je vrlo lijep, gotovo svugdje sprijeda prošaran s tri do četiri prsta širokim porubima od gajtana“. (Gönczi, 1995:108)

Slika 21. Današnja narodna nošnja

6. TRADICIJSKA GLAZBALA I IZVOĐAČI TRADICIJSKE GLAZBE

6.1. Cimbal

„Umijeće izrade u sviranja cimbala naziv je za sviranje „glazbala (koje) se sastoji od drvene rezonantne kutije trapezoidna oblika na kojoj su razvučene žice različite debljine. Svira se naizmjeničnim udaranjem drvenim batićima omotanim krpicama/tkaninom (cape) pa žicama tehnikom *arpeggia* ili repetiranih tonova“ (Kovač, 2017:77)

Sam cimbal nije autohtono Međimurski instrument već potječe s prostora Perzije, Irana, Dalekog Istoka koji je desetljeće kasnije došao u Europu gdje poznati skladatelji već tada počinju skladati koncerte za cimbal. Dosta kasnije cimbal dolazi i u susjednu Mađarsku te kroz 20. Stoljeće i u Podravinu te Međimurje.

Zanimljivost kod izrade cimbala je ta da je sam svirač znao izrađivati instrument te on odabire vrstu drva, najčešće jele ili smreke gornja te javora donja daska, i samostalno sve dovršava i nabavlja, osim naravno metalnih dijelova (žice i vijci za navijanje).

„Žice se razapinju između dva kraja korpusa cimbala i napinju na metalne vijke koji su na jednoj strani fiksni, a na drugoj pomični te se na toj strani instrument štima. Na korpusu se ispod žica nalaze mostovi postavljeni u potrebnim kombinacijama kako bi podizanje žica omogućili dulji ili viši ton. Svaki svirač cimbala može sam sebi prilagoditi štim žica, ovisno o repertoaru koji izvodi. Dva su najčešća štima: austrijski ili podravski, te mađarski na koji su obično naštimani veliki mađarski cimbali. Ručno se izrađuju capre, odnosno batići pomoću kojih se svira. Obično su izrađeni od šljivina drva te su specifičnog oblika“ (Kovač, 2017:77).

Danas u Međimurju imamo nekoliko svirača cimbala koji aktivno sudjeluju na mnogobrojnim smotrama i u nekoliko Kulturno-umjetničkih društava. Glavni cilj je proširiti umijeće sviranja cimbala na mlađe uzraste, što uglavnom predstavlja „problem“, međutim postoje društva koja njeguju sviranje cimbala, među kojim je i KUD Dr. Vinko Žganec, ali o njima nešto kasnije.

Slika 22. Neven Kolarić, aktivni svirač cimbala u Međimurju

6.2. Tambura Farkašica

„Milutin Farkaš (1865. – 1923.) bio je dirigent i skladatelj. Unatoč formalnom pravničkom obrazovanju, cijeloga života bacio se glazbom. Započeo je sviranjem violine koju je izučio na glazbenoj školi Hrvatskog glazbenog zavoda. Godine 1882. Bio je jedan od osnivača tamburaškog zbora sveučilišnog pjevačkog društva Hrvatska lita, u kojem je svirao brač i dvoje godine bio dirigent novoosnovanim Tamburaškim sekstetom sveučilišnih građana pristupa tamburaškom zboru prosvjetnog društva Kolo….U povijesti tamburaške glazbe ostao je zapamćen kao veliki zagovornik korištenja tambura. Osmislo je i poučavao dvoglasni kvintni sustav ugodbe tamburaškog orkestra koji se naziva po njemu. Njegovo ime nose i tambure – tambure *farkašice.*“ (Kovač, 2017.84).

„ U početku se Farkašev sastav sastojao od prve bisernice i druge bisernice (kontrašice), triju dionica brača, dviju dionica bugarije i berdeta. Kasnije im se pridružuje čelović i čelo. Bisernice i prvi brač imali su sve 4 žice ugođene unisono (bisernica d^2, brač d^1). Do pete prečnice bisernice i brač prvi mogu svirati kromatski tonski niz, od pete se prečnice na prvedvije žice sviraju povišeni i sniženi ljestvični tonovi. Drugi i treći brač bili su ugođeni dvoglasno (d^1-g), prva bugarija bila je proglasna (g^1- d^1 -h), kao i druga (d^1 - g); berde su bile ugođene dvoglasno (d-G) neposredno prije Drugoga svjetskoga rata i bisernice i prvi brač počeli su se ugađati dvoglasno, a ponegdje je i u tamburaški orkestar uvedena treća bisernica u F (za oktavu više od čelovića). Dvoglasni su bračevi ugođeni u intervalu kvinte i kromatski kotirani. Bugarije su troglasne, a berde udvajaju tonove u oktvi“. (Kovač, 2017:85).

U Međimurju je i danas uz cimbule podosta zastupljena sama tambura *farkašica* koja se upotrebljava u kulturno-umjetničkim društvima te i ostali instrumenti kao što su čegrtaljka, jedinke, doboš, citra, lončani bas, violina…

Slika 23. Čegrtaljka

Slika 24. Jedinke

Slika 25. Lončani bas

7. KUD „DR. VINKO ŽGANEC“ – PRIJENOS TRADICIJE I KULTURE NA UČENIKE

Nedaleko Čakovca smjestilo se jedno malo selo zvano Vratišinec, svima dobro poznato po rođenju jednog od najvećih hrvatskih melografa, muzikologa, zapisivača narodnih plesova, popijevaka i još puno toga, a ime mu je dr. Vinko Žganec. On je zabilježio i snimio preko 20.000 pučkih popevki, plesova, kola te raznih narodnih običaja diljem lijepe naše. Po njemu je i samo Kulturno – umjetničko društvo Vratišinec dobilo ime.

„Kulturno umjetničko društvo dr. Vinko Žganec Vratišinec osnovano je na inicijativu Komisije za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu mjesne zajednice Vratišinec 13. siječnja 1970. godine. Tada je sazvana osnivačka skupština Kulturno umjetničkog društva Vratišinec. Međutim samo nekoliko mjeseci kasnije društvo je preimenovano i nosi naziv „Kulturno umjetničko društvo dr. Vinko Žganec Vratišinec. Sam dr. Vino Žganec dao je u pismenom obliku pristanak da ovo društvo može još za života nositi njegovo ime!“[1]

„Da se vratimo još malo dalje u prošlost. Nije 1970 god. početak kulturnih događanja u Vratišincu. Vratišinec ima bogatu tradiciju koja se najviše veže uz pjevanje. Bilo je to zborno pjevanje vezano uz školske i u ono vrijeme neizostavne crkvene pjevačke zborove. Župa Uzvišenja svetog Križa Vratišinec osnovana je 1789. godine i tu počinje prvo okupljanje pjevača unutar zborova. Godine 1848. u Vratišincu je osnovana Pučka škola. Tada učitelji koji rade u školi putem školskih pjevačkih zborova regrutiraju pjevače u crkveni zbor budući da i oni sami bivaju kantori, orguljaši i voditelji crkvenih zborova. Mirko Žganec, brat akademika dr. Vinka Žganca, po zanimanju učitelj, veoma je uspješno vodio pjevački zbor – Sokolske čete Vratišinec. Na inicijativu mlade ambiciozne učitelje glazbenog odgoja u osnovnoj školi Vratišinec, Dragice Šimunković, u jesen 1969. god. započinje sa radom mješoviti pjevački zbor. Zbor se sastoji od 44 pjevača. Pjesme izvodi četveroglasno. Osim zbora koji je formiran i prije samog službenog osnutka KUD-a, osnovana je i folklorna, tamburaška i dramska sekcija. KUD od samog osnutka do danas sa ponosom nosi ime neumornog sakupljača pučkih popijevki, etnomuzikologa svjetskog glasa, našeg sumještanina, rođenog Vratišinčara, akademika doktora Vinka Žganca.“[2]

[1] URL: http://kud-vratisinec.hr/
[2] URL: http://kud-vratisinec.hr/

U nastavku rada, opisat ću ulogu i utjecaj KUD-a dr. Vinko Žganec na usvajanje i njegovanje tradicije kao kulturne vrijednosti kod djece/učenika. Na početku samog rada spomenuo sam obitelj Zrinski i njihovu vladavinu Međimurjem te Zrinsku gardu koja danas „čuva“ grad Čakovec te Međimurje. Pojedini članovi KUD-a su ujedno i članovi Zrinske garde koja veliča tradiciju obitelji Zrinskih, odlaze na različite skupove povijesnih postrojbi, druže se, razgovaraju o povijesti grada Čakovca, uče o tome. Članovi KUD-a potiču mlade ljude, učenike, da se što više njih prijavi i zainteresira za sudjelovanju u radu Zrinske garde te tako upozna Čakovec i Međimurje kroz povijest grofova Zrinskih i ostalih kulturnih spomenika u Međimurju. Nadalje, spomenuo sam stare zanate u Međimurju, pletenje cekera i ispiranje zlata. Ženske članice KUD-a, starije gospođe živjele su u vrijeme kad se doma kao kućna radinost pleo ceker te poznaju tehniku i način pravljenja cekera. Odlaze u obližnje škole, organiziraju tečajeve pletenja cekera za učenike „kak se nekad plel ceker“.

Tradicija ispiranja zlata ostala je sačuvana kroz pripovijedanja muških članova KUD-a te prikazivanjem alata i pribora iz tog perioda.

Članovi KUD-a organiziraju uprizorenja starih Međimurskih običaja za Badnjak, Božić te Uskrs. Za Badnjak i Božić organiziraju učenike za sudjelovanje u kićenju velikog bora, svi zajedno odlaze na polnoćke, sami učenici sudjeluju u „živim jaslicama“, prikazu Betlehemskih jasla. S ranojutarnjim satima dolazi i „bajanje“ koje domaćini kuća u koje se ide „bajat“ s veseljem dočekuju, izgovarajući tradicionalno rečenicu „drago nam je da se tradicija poštuje i čuva, odmah se i mi vratimo u mladost kad smo i mi bajali po kućama“.

Za Uskrs učenice sa članicama KUD-a ili doma sa svojim majkama tradicionalno ukrašavaju pisanice te pripremaju jela koja će nosit na posvećenje. Starije članice uče mlađe pečenju tradicionalnih kolača koji se peku samo za „Vuzem“. Bitno je da se recepti prenose s koljena na koljeno i tako nikad ne padnu u zaborav. Muški pak članovi KUD-a uz djecu/učenike svih uzrasta slažu vuzmenke, kako bi sačuvali tradicijske običaje i poučili mlađe o prijašnjim vremenima.

Prema kazivanju samih članova KUD-a glavna aktivnost jest plesanje, pjevanje i sviranje, te upoznavanje s vokalnim stilom, tehnikama, načinima izvedbe tradicijskih pjesama i plesova Međimurja. Glazbena baština, njezina spontanost i sloboda prihvaćanja, izvođenja i daljnjeg prenošenja, karakteristika je koja pokazuje kako se radom članova KUD-a *baština* izdiže nad običnom *tradicijom.* S obzirom na osobine repertoar koji izvode i njeguju jest specifičan u

regionalnom međimurskom kontekstu. Oni izvode „starinske“ pjesme i plesove i time kulturno stvaralaštvo čuvaju i vrednuju. Glazba kao tradicijska vrijednost se prenosila usmenim putem i imala je, kao i ples, važnu ulogu u životu svakog Međimurca. Godišnji i životni običaji koje prenose na mlađe generacije, a posebno učenike osnovnih škola, vezani su uz određene datume u godini ili uz neku situaciju koja je popraćena glazbom i plesom. Njegovanje folklorne tradicije kroz aktivnosti KUD-a pokazuju težnju za očuvanjem vlastite povijesne i kulturne baštine, ali i želju da se tradicijska kultura njeguje u školama. Djeca/učenici na taj način uče o svojem zavičaju, čuvaju i njeguju vrijednosti te izgrađuju vlastiti identitet važan za razvoj, kako bi pridonijeli održavanju vlastite kulture, tradicije, običaja i vrijednosti.

8. ZAKLJUČAK

Na samom kraju spomenuo bih kako je važno očuvati tradiciju svojeg zavičaja. Povijest i sve što se događalo prijašnjih godina daleke i bliže prošlosti oblikovale su te usmjerile današnji način života svakog kraja posebno, pa tako i Međimurja. Samu tradiciju možemo shvatiti kao usmenu predaju sačuvane prošlosti nekog naroda, običaji i vrijednosti, koji se prenose s naraštaja na naraštaj. Uloga Kulturno – umjetničkog društva Dr. Vinko Žganec, oko kojeg se okuplja veliki broj mladih, jest da sačuva da tradicija i vrijednosti Međimurja ne padnu u zaborav. Svakim novim danom te događajem koji organiziraju sve više i više učenika te mladih ljudi sudjeluje te uče održati „živim" vrijednosti i tradiciju Međimurja. Njihov rad počiva na predodžbi o gotovo nepromjenljivom načinu života 'nekad' uz izvorne pjesme, plesove, nošnje i običaje, pripomaže spašavanju izvornog narodnog glazbovanja, plesanja i odijevanja.

Tradicijski elementi trebali bi biti više prisutni u odgojno-obrazovnom procesu na svim razinama obrazovanja učenika. Razvoj suvremene tehnologije, sve veća prisutnost multimedije i interaktivnih sadržaja u životu učenika zahtijeva prilagođavanje ciljeva odgoja i obrazovanja. Kao pozitivan primjer vezan uz njegovanje tradicije namijenjenu upoznavanja učenika s zavičajnim vrijednostima su aktivnosti pojedinaca u kulturno umjetničkim društvima kao što je ovo naše u Međimurju, koji uistinu predstavljaju sebe i svoju vlastitu tradiciju. Instrumenti, odjeća, ples, zvuk, glas, jezik i dijalekt, simboli su kulturnih vrijednosti. Dječja percepcija najmanje je ograničena stereotipima i u širokoj paleti glazbenih i drugih izričaja uspješno će prihvaćati tradicijsku glazbu, stare zanate, narodne običaje, narodnu nošnju, ako će se oni prezentirati na njima zanimljiv način.

Ovim završnim radom želio sam istaknuti velika uloga koju ima folklorna tradicija u našem svakidašnjem životu te uloga djeteta/učenika u očuvanje te baštine. Kod učenika folklor pobuđuje ne samo znanje o našoj tradiciji i povijesti nego potiče i druženja, igru na otvorenom, zabavu te prijateljstva, ali i formiranje vlastitog zavičajnog identiteta i spremnost na upoznavanje drugih kultura i njihovih vrijednosti.

Baština, odnosno kultura naroda, bitna je sastavnica u formiranju identiteta svakog djeteta, i odrasle osobe. Kako bismo bolje mogli razumjeti, ali i upoznati sami sebe, škole bi kao odgojno - obrazovne institucije trebale nastojati približiti nam te, pomalo već zaboravljene tradicionalne vrijednosti i pružiti nam mogućnosti sudjelovanja u samom očuvanju. Tradicija je važan faktor

u formiranju nas kao samosvjesne osobe, potiče razumijevanje za ono što je prethodilo i osjećaj pripadnosti određenoj zajednici, odnosno svijesti o kulturnoj raznolikosti.

Istraživanje vlastite tradicije i baštine, jezika, vrednota kulturnog i prirodnog okruženja koristan su temelj kulturnom, umjetničkom, ali i poduzetničkom razmišljanju.[3]

[3] URL:http://www.prokultura.hr/bastina.html

9. SAŽETAK

Ovaj rad ukratko prikazuje sva bogatstva tradicijske kulture Međimurja. Najviše se oslanja na Kulturno – umjetničkom društvu Dr. Vinko Žganec koje svojim trudom, radom i željom i dan danas pokušava održati tradiciju i njegovati ljepote koje Međimurje ima. U radu je prikazano puno podataka povijesti Međimurja, starih zanata, običaja, glazbe i plesa te pokušao na što jednostavniji i zanimljiviji način prikazati „kak se to nekad živelo i delalo“. Na kraju rada, najviše pažnje posvetio sam samom radu udruge i njezinim marljivim i vrijednom članovima koji nesebično i uz puno želje i volje održavaju tradiciju i vrijednosti iz dana u dan. Opisao sam na koji način pokušavaju „oživjeti“ svaki od običaja, starih zanata, pjesme, plesova te mnogih drugih vrijednosti. Nadam se da će i ostala Kulturno – umjetnička društva u Međimurju krenuti stopama KUD-a u Vratišincu te se dodatno potruditi i na bilo koji način sačuvati vrijednosti, bogatstva i tradiciju Međimurja.

Ključne riječi: kulturne vrijednosti, običaji, odgoj, tradicija, učenici.

10. ABSTRACT

This paper briefly presents all the treasures of traditional culture that the Međimurje County has. Most of it is based on the Culture and Art Society dr. Vinko Žganec, who still tries to maintain the tradition and nurture the beauty that Međimurje has today with their effort, work and desire. The paper presents a lot of information regarding the history of Međimurje, old crafts, customs, music and dance and tried to present int he simplest and most interesting way how people used to live and work. At the end, the most attention was devoted to the work of the association and its hard-working and valuable members who selflessly and with a lot of desire and will maintain the traditions and values every day. I described how they try to revive each oft he customs, old crafts, song, dances and many other values. I hope that other Cultural and Art Societies in Međimurje will follow the footsteps of Cultural andA rt Societies in Vratišinec and make every effort to preserve the values, treasures and traditions of Međimurje in any way.

Key words: cultural values, customs, education, tradition, students.

10. LITERATURA

Drandić, D. (2010). Tradicijska glazba u kontekstu interkulturalnih kompetencija učitelja. *Pedagogijska istraživanja*, 7 (1). 95-108.

Cimerman, F. (2003). *Cekari.* Nedelišće: Vlastita naklada.

Pavlic, K. (2015). *Ispiranje zlata u Međimurju.* Čakovec: Matica Hrvatska – Ogranak matice hrvatske u Čakovcu: Zrinski d.d.

Gönczi, F. (1895). *Međimurje – ljudi, vjerovanja, običaji*. Budapest 1895. /Čakovec 1995: Chak (Čakovec: „Zrinski“)

Hranjec, S. (2011). *Međimurski narodni običaji*. Čakovec: Matica Hrvatska – Ogranak matice hrvatske u Čakovcu: Zrinski d.d.

Kovač, J. (2017). *Nematerijalna baština Međimurja.* Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec.

Vitez, Z. (2004). *Hrvatska tradicijska kultura*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Šulentić Begić, J. (2015). Dječji folklorni ples kao čuvatelj tradicije. *Suvremena pitanja 19,* 136-147.

INTERNETSKI IZVORI -

- http://kud-vratisinec.hr/
- https://medjimurska-zupanija.hr/
- http://www.arhivx.net/htgm/?virtual=show&id=1&fbclid=IwAR1hZu723VYKE6CxMeFOAWjOvvHaR5KH6by1eXYOPl2n0bi3eUn5NTGFCNU
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91imurska_%C5%BEupanija
- http://www.prokultura.hr/bastina.html

11. POPIS SLIKA

Slika 1. - Geografski smještaj Međimurja
Slika 2. - Karta Međimurja
Slika 3. - Nikola Zrinski Sigetski
Slika 4. - Dvorac Zrinski u Čakovcu
Slika 5. - Međimurje danas „čuva“ Zrinska garda grada Čakovca
Slika 6. - Pribor za pletenje (modla, hakel, kliješta, čekić)
Slika 7. - Početak pletenja cekera
Slika 8. - Druga faza pletenja
Slika 9. - Djevojka sa cekerima spremnim za prodaju
Slika 10. - Tehnika ispiranja zlata
Slika 11. - Priprema za završetak amalgamacije
Slika 12. - Međimursko „bajanje“ po kućama
Slika 13. - Blagoslov jela
Slika 14. - Vuzmenka
Slika 15. - Međimurska „črna“ pisanica
Slika 16. - Vrtanj
Slika 17. - Perec
Slika 18. - Prsluk
Slika 19. - Košulja
Slika 20. - Muška narodna nošnja
Slika 21. - Današnja narodna nošnja
Slika 22. - Neven Kolarić, aktivni svirač cimbala u Međimurju
Slika 23. - Čegrtaljka
Slika 24. - Jedinke
Slika 25. - Lončani bas